

Золотарьов В.А., м. Харків, Бажан О.Г. м. Київ

ШТРИХИ БІОГРАФІЇ НАЧАЛЬНИКА ЧЕРНІГІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ВІДДІЛУ ДПУ МИХАЙЛА ТИМОФЕЄВА

Михайло Михайлович Тимофєєв, який очолював Чернігівський обласний відділ ДПУ / обласного управління НКВС у період так званого «кіровського набору» – репресій розпочатих в СРСР після вбивства у Ленінграді партійного функціонера Сергія Кірова. Його постать цікава дослідникам ще й тим, що він є одним з небагатьох керівних співробітників ДПУ – УСРР першої половини 1930-х рр., кому вдалося уникнути сталінських репресій.

М. М. Тимофєєв народився 20 жовтня 1896 р. у Санкт-Петербурзі в родині робітника-металіста. У місті над Невою пройшло його дитинство та юність. Після закінчення трьох класів міського училища з грудня 1909 р. працював учнем у крамниці Ферштадта, з травня 1911 р. учнем токаря на заводі «Вулкан» та у майстерні «Зав'ялова», з березня 1913 р. прикажчиком у крамниці Кузнєцова. У травні 1914 р. Михайло поступає підручним слюсаря на механічний та ливарний завод «Вулкан», де за власним зізнанням «був використаний групою соціал-демократів більшовиків у 1915 р.... Офіційно у партії тоді не перебував»¹. Останню приписку Тимофєєв зробив не даремно, оскільки тривалий час в усіх офіційних документах вказував, що членом ВКП(б) був з 1915 р.², і лише після обміну партійних документів у 1927 р. став писати, що членом партії став у березні 1917 року³. У чому полягала революційна робота Михайла Михайловича зараз сказати важко, але в одній з анкет він писав, що «у 1915 р. затримувався у підозрі поширення листівок на заводі “Вулкан”»⁴. З грудня 1915 р. він працює слюсарем на заводі

¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 356. – Арк. 340.

² ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 11. – Спр. 2475. – Арк. 1; Ф. 288. – Оп. 7. – Спр. 1661. – Арк. 1.

³ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 356. – Арк. 340; Спр. 386. – Арк. 387; Спр. 513. – Арк. 13; Ф.1.-Оп. 6. – Спр. 343. – Арк. 29.

⁴ Там само. – Спр. 513. – Арк. 13

Слюсаренка у передмісті Петрограда. У березні 1917 р. Тимофєєв стає червоногвардійцем загону на заводі Слюсаренка, у вересні – червоногвардійцем летючого загону Петроградського району столиці. На той час у цьому районі Петрограда було вже близько трьох тисяч червоногвардійців, які під час збройного Жовтневого перевороту у жовтні 1917 р. брали участь у роззброєнні Павловського та Володимирських училищ, в охороні Троїцького мосту та штурмі Зимового палацу⁵.

Після встановлення радянської влади Михайло Тимофєєв стає членом Петроградської районної ради та районної слідчої комісії у Петрограді. З лютого 1918 р. виконує обов'язки помічника коменданта революційної охорони 4-го підрайону Петроградської сторони у Петрограді, з травня по жовтень 1919 р. – помічник начальника штабу та заступник військового комісару бойової ділянки Петропавловської фортеці, одночасно помічник начальника штабу та заступник військового комісара штабу оборони 1-ї ділянки Петрограда⁶.

На початку жовтня 1919 року Північно-Західна армія російського білого генерала Михайла Юденича прорвала радянський фронт і підійшла до Петрограда. 15 жовтня 1919 року керівний орган більшовицької партії – Політбюро ЦК РКП(б) ухвалило рішення «Петроград не здавати». Невдовзі було оприлюднено звернення голови Раднаркому В. І. Леніна «До робітників і червоноармійців Петрограда» із закликом захищати місто до «останньої краплини крові». Мобілізації у першу чергу підлягали комуністи та комсомольці⁷. Був серед них і двадцятирічний Микола Тимофєєв, який став військовим комісаром 420-го стрілецького полку Ладозької бойової ділянки у Новій Ладозі⁸. У запеклих боях з білогвардійцями червоним вдалося відстояти місто. Наприкінці листопада – на початку грудня 1919 р. білі війська були розбиті та відкинуті в Естонію. Тим часом Микола Тимофєєв продовжив службу у лавах РСЧА у місті Новій Ладозі, а у травні 1920 р. стає уповноваженим агентури Особливого відділу 55-ї

⁵ Великая Октябрьская социалистическая революция: Энциклопедия. – М., 1987. – С.398.

⁶ ЦДАВО України. – Ф. 288. – Оп. 7. – Спр. 1661. – Арк. 1зв-2.; Ф. 1. – Оп. 11. – Спр. 2475 – Арк. 2.

⁷ Гражданская война и военная интервенция в СССР: Энциклопедия. М., 1983. – С. 404.

⁸ ЦДАВО України. – Ф. 288. – Оп. 7. – Спр. 1661. – Арк. 1зв-2.; Ф. 1. – Оп. 11. – Спр. 2475 – Арк. 2.

стрілецької дивізії⁹, яка на той час займалася заготівлею та підвозом пального. У серпні 1920 року дивізія, у якій служив М. Тимофєєв, була перекинута до Білорусії, у вересні – жовтні вела бої з польською армією у районі Кобрин – Пружани, а у листопаді брала участь у ліквідації повстанських загонів і охороні цукрових заводів у районі Корсуня, Звенигородки, Сміли Київської губернії.

Навесні 1921 року Михайло Тимофєєв переходить на роботу до Всеукраїнської надзвичайної комісії і упродовж квітня-жовтня 1921 року працює начальником військової групи та заступником завідувача Куп'янського повітового політбюро в Харківській губернії.

Як заступник начальника політбюро М. М. Тимофєєв мав право: носити та зберігати будь яку холодну та вогнепальну зброю; ходити по місцевості, що перебуває у стані облоги, у будь який час; їздити на залізниці у всіх поїздах, вагонах та окремих паровозах; користуватися телеграфом, телефоном і обивательськими підводами; вільного входу та виходу до всіх цивільних і військових установ, спілок, театрів; проводити арешти, обшуки та виїмки документів і коштовностей за власним розсудом¹⁰.

Працюючи у Куп'янську, М. Тимофєєв неодноразово звертався до керівництва з проханням перевести його на партійну роботу, але кожного разу діставав відповідь: «використовується правильно, у переводі відмовити»¹¹.

У жовтні 1921 р. Михайла Михайловича відкликали до Харківської губ. ЧК та призначили уповноваженим по інформації. Згодом працював у секретному відділі губернського відділу ДПУ (підрозділі, який займався розробкою членів так званих «антирадянських та буржуазно-націоналістичних партій» та духовенства): з 4 березня 1922 р. помічником уповноваженого 4-ї групи, а з 1 травня 1922 р. – заступником начальника 4-ї групи.

30 серпня того ж року Тимофєєв був призначений уповноваженим Харківського губернського відділу ДПУ по Охтирському повіту. Його робота в основному зводилася до інформаційної діяльності. На повітових уповноважених покладалися наступні завдання: всебічне висвітлення політичного та економічного життя повіту; виявлення, встановлення і висвітлення діяльності осіб, політичних угруповань і

⁹ Там само. – Арк. 4.

¹⁰ ГДА СБУ (м. Одеса). – Спр. 3539. – Арк. 13.

¹¹ ДАХО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 857. – Арк. 7

партій, які вороже налаштовані до радянської влади; збирання та обробка матеріалів і даних, які викривають їхні злочинні діяння; виявлення, встановлення та висвітлення діяльності осіб, які підривають військову та економічну міць держави, і, у виняткових випадках, і лише з дозволу губернських відділів ДПУ підбір матеріалів і відомостей про крупні посадові злочини; спостереження за збереженням політичних, економічних і військових таємниць від шпигунів; своєчасне інформування губернського відділу ДПУ про злочинну та шкідницьку діяльність окремих осіб і угруповань; реєстрація та облік злочинців і підозрілих осіб. Для розв'язання цих завдань повітові уповноважені мали створити широку розгалужену мережу інформаторів; встановити зовнішнє та внутрішнє спостереження за злочинними та підозрілими особами¹².

Свої обов'язки він виконував непогано і 12 лютого 1923 р. «за енергійну боротьбу на фронті боротьби з бандитизмом і контрреволюцією» був нагороджений Харківським губернським виконкомом срібним портсигаром. Ще один срібний портсигар з монограмою «за відзнаку у своїй роботі» але вже від Охтирського повітового виконкому він отримав 1 березня¹³.

На той час апарат повітових уповноважених було скасовано і у повітових центрах УСРР створювалися окружні відділки ДПУ, які мали більші права та чітку організаційну структуру. Очолювати їх доручили найкращим периферійним чекістам. Був серед них і Михайло Михайлович, якого 5 березня 1923 р. призначили начальником Богодухівського окружного відділку ДПУ, а 15 жовтня того ж року начальником Охтирського окружного відділку ДПУ.

Після розформування Харківської губернії М. М. Тимофєєв 15 липня 1925 р. став начальником Новгород-Сіверського окружного відділу ДПУ замість Ф. А. Миронова, але пропрацювати йому довелося там недовго. Згідно до постанови Центрального Виконавчого Комітету від 29 серпня 1925 р. центр Новгород-Сіверського округу був перенесений у Глухів, у якому мешкало на той час 19 тисяч чоловік, а сам округ був перейменований у Глухівський. До його складу увійшло одинадцять районів¹⁴. Характеризуючи роботу Тимофєєва в колишній

¹² Отчет о полугодовой деятельности ГПУ УССР (Январь-июнь 1922 года) // 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – 1997. – № 1/2. – С. 321 – 324.

¹³ ЦДАВО України. – Ф.288. – Оп. 7. – Спр. 1661. – Арк. 4 зв.

¹⁴ Белашов В.И. Глухов – забытая столица гетманской Украины. - К., 1992. – С. 87.

резиденції лівобережних гетьманів слід відзначити ліквідацію під його загальним керівництвом кримінальних банд Ващенка та Рубльова-Чернова¹⁵ та його нагородження бойовою зброєю від ВУЦВК¹⁶.

22 березня 1928 р. новим начальником Глухівського окружного відділу був призначений ДПУ В. І. Калина, а М. М. Тимофєєва відкликали до столиці республіки та через чотири дні призначили заступником начальника Харківського окружного відділу ДПУ. У Харкові він працював під началом спочатку В. Т. Іванова, а потім Й. М. Блата. Враховуючи той факт, що обидва його начальники за сумісництвом очолювали управління ДПУ УСРР, можна припустити, що саме Михайло Михайлович безпосередньо керував всією оперативною роботою окрвідділу ДПУ.

Орудював непогано, здобув довіру найвищого керівництва, і 10 грудня 1929 р. був призначений начальником Криворізького окружного відділу ДПУ замість Д. Я. Патрушева. Головною проблемою, яку довелося розв'язувати Тимофєєву у Кривому Розі була організація депортації так званих куркульських родин. З цією операцією він справився вправно (станом на 12 березня 1930 р. з районів округи було виселено 1163 родини, які налічували 5747 чоловік¹⁷), що було відзначено головою ДПУ УСРР¹⁸.

Після розформування окружних відділів ДПУ М. М. Тимофєєв у вересні 1930 р. був призначений заступником начальника 2-го (Донецького) оперативного сектора ДПУ Й. М. Блата, а 8 січня 1932 р., після від'їзду останнього до Смоленська, на засіданні політбюро ЦК КП(б)У він був затверджений начальником цього ж територіального органу¹⁹.

Про роботу донецьких чекістів під його керівництвом можна судити по роботі помічника начальника секретно-політичного відділу донбаського ДПУ М. М. Герзона який у цей період знешкодив ряд «найбільш крупних повстанських диверсійних організацій»: 1) у 1931 р. ліквідована справа «Ті, які згасають» на Старобельщині, по якій засуджено понад 200 осіб; 2) у 1931 – 1932 р. ліквідовано по хімічним районам (Рубіжне, Лисичанськ, Слов'янськ) справу під

¹⁵ Ченцов В.В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки. – С. 214.

¹⁶ Награда правительства УССР работникам ГПУ // Пролетарий. – 1927. – 28 декабря.

¹⁷ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 3189. – Арк. 61.

¹⁸ ГДА СБУ. – Спр. 2174. – Арк. 31.

¹⁹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 235. – Арк. 8.

назвою «Повстанці» по якій було засуджено 100 осіб. 3) у 1931-1932 рр. проведено у Чистяково справу «Підричники», у якій фігурувало 18 осіб-диверсантів, які готували вибухи на електростанціях промислових районів... »²⁰. Цим же відділом за перших сім місяців 1932 р. було ліквідовано 6 групових справ по сільському терору та 8 групових справ по сільській контрреволюції²¹.

Отже не дивно, що після утворення Донецької області політбюро ЦК КП(б)У 1 липня 1932 р. затвердило М. М. Тимофєєва начальником обласного відділу ДПУ.²² У той час ситуація у Донбасі була досить складною, хоча регіон і постачався продовольством краще від інших районів України. За перші дев'ять місяців 1932 р. середньодобовий видобуток вугілля скоротився на 22,4%, а чисельність шахтарів зменшилися майже на 70000 осіб, або на 17,3%. Для виправлення ситуації 16 вересня політбюро ЦК ВКП(б) призначило першим секретарем Донецького обкому КП(б)У І. О. Акулова (до призначення – перший заступник голови ОДПУ СРСР).²³ Новий очільник Донбасу відразу поставив питання про заміну чекістського керівництва та домігся призначення начальником обласного відділу ДПУ М. Б. Гросмана, якого у 1931 р. привів з собою в ОДПУ СРСР із робітничо-селянської інспекції і провів на посаду другого заступника начальника Економічного управління.

Голова ДПУ УСРР С. Ф. Реденс погодився з цією пропозицією, а у якості компенсації М. М. Тимофєєву «моральних збитків» перевів його на посаду начальника Харківського обласного відділу ДПУ. 3 листопада 1932 р. політбюро ЦК КП(б)У не гаючи часу затвердило це призначення²⁴. На допомогу новому начальнику столичного ДПУ були залучені досвідчені чекісти.

21 листопада 1932 р. першим заступником начальника Харківського обласного відділу ДПУ було затверджено П. М. Рахліса. Другим заступником начальника Харківського обласного відділу ДПУ 2 грудня 1930 р. був призначений С. І. Самовський.

²⁰ ГДА СБУ. – Спр.15282. – Арк. 74.

²¹ Нікольський В. Репресивна діяльність органів ГПУ під час голодомору в УСРР (1932 – 1933 рр.) // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2001. - № 2. – С. 483.

²² ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 236. – Арк. 129.

²³ Васильєв В. Ціна голодного хліба. Політика керівництва СРСР і УСРР в 1932-1933 рр. // Командири великого голоду... – С. 33-34.

²⁴ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 237. – Арк. 168.

Новому керманичу столичного підрозділу харківських чекістів довелося вирішувати складні та відповідальні завдання. 18 листопада 1932 р. політбюро ЦК КП(б)У прийняло спеціальну постанову про «ліквідацію контрреволюційних гнізд та розгром куркульських груп», у якій, зокрема, відзначалося, що «повинна бути підсилена робота ДПУ України по зняттю у містах ідеологів і організаторів куркульського саботажу та зриву виконання державних завдань, виявлених органами ДПУ». Цим же рішенням ДПУ було зобов'язано «провести вилучення та засудження найбільш злісних рахівників і бухгалтерів колгоспів (до 300 чоловік), які зривають виконання плану здавання хлібу та організують розкрадання колгоспного хліба»²⁵.

На виконання партійних вказівок у Харківській області були заарештовані керівники Балаклійського району Хорешко, Ус, Фішман, які нібито «розклали район, дивилися через пальці на хазяйнування у ряді колгоспів куркулів та на масове розкрадання колгоспного та радгоспного хлібу. Вони підспівували куркулям, що хлібу у районі не має, потакали саботажу» та секретар Кобеляцького райкому Ляшенко, «який разом із іншими районними працівниками організував шахрайське складання балансів для доказів нереального плану, організував “петиційну” компанію ряду колгоспів до ЦК»²⁶.

5 грудня 1932 р. побачила світ чергова постанова ЦК КП(б)У, в якій йшлося про комплекс заходів щодо запобігання саботажу хлібозаготівель, здійснюваного куркульськими елементами. Начальник столичного облвідділу ДПУ завзято заходився втілювати у життя партійних настанов, що відмічав заступник голови ОДПУ СРСР В. А. Балицький: «Останні 2-3 дні на Харківщині ми застосували нову форму впливу. Приходить до колгоспу співробітник ОДПУ в формі та веде бесіду з головою, членами правління про здавання хліба. Розмова наполеглива. В результаті колгосп «Червоний господар» за 2 дні підвищив хлібоздачу з 58% плану до 96%, «Нове життя» з 54% до 80% тощо. Думаємо це поширити й на інші області»²⁷. У середині лютого 1933 р. особливоуповноважений ОДПУ в Україні Всеволод Балицький ставить перед ДПУ УСРР «найближче основне та головне завдання... –

²⁵ Голод 1932-1933 років на Україні: причини та наслідки / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К., 2003. – С. 260 – 261.

²⁶ Там само. – С. 285.

²⁷ Шаповал Ю. III конференція КП(б)У: пролог голоду // Командири великого голоду... – С. 162.

забезпечення весняної сівби»²⁸ та доручає «начальнику Харківського обласного відділу т. Тимофєєву негайно прийняти заходи до викриття повстанського підпілля на території області для чого з організацією цілого ряду необхідних агентурних заходів переглянути всі наявні матеріали, які говорять про існування повстанства на території області та про зв'язки з викритими контрреволюційними повстанськими групами та організаціями в інших областях України. Особливо звертає на себе увагу відсутність справ по ураженням у минулому повстанством районів колишніх округів Лубенського, Роменського та Кременчуцького»²⁹.

Крім виконання цих інструкцій харківським чекістам разом з міліціонерами доводилося відловлювати у місті бездомних, які проникали до столиці у пошуках порятунку. За січень – лютий у місті було затримано 257 дорослих і 373 дітей. Крім того у лютому на харківських вулицях було підібрано 431 труп померлих від голоду селян³⁰.

Повернувшись на Україну В. А. Балицький відразу розпочав формувати свою команду та тасувати кадри у центрі та на місцях. У вир кадрових перетурбацій потрапив і М. М. Тимофєєв, який наприкінці грудня 1932 р. «за активну та відважну боротьбу проти контрреволюції і за охорону інтересів трудящих» був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора УСРР³¹. 3 березня він був відкликаний у розпорядження ДПУ УСРР³² і через 10 днів очолив Дорожньо-транспортний відділ ДПУ Південно-Західної залізниці у Києві.

На новій ділянці роботи Тимофєєву вкотре довелося втілювати на практиці партійні вказівки репресивного характеру. 25 січня 1933 р. політбюро ЦК КП(б)У ухвалило постанову «Про очищення залізничного транспорту і про заходи по зміцненню трудової дисципліни», в якій зверталася увага на «значну засміченість залізничного транспорту куркулями, петлюрівцями, колишніми жандармами і колишніми членами антирадянських партій, які безкарно ведуть серед транспортників розкладницьку контрреволюційну роботу, активно підтримують

²⁸ Державний архів Управління внутрішніх справ Харківської області. - Ф.48. - Оп.1. - Спр.1. - Т.3. - Арк.3-4.

²⁹ Там само. - Арк. 8.

³⁰ Голод 1932-1933 років на Україні... - С. 530 - 531.

³¹ Вісти. - 1932. - 21 грудня.

³² ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 6. - Спр. 282. - Арк. 12.

саботаж хлібозаготівель, зривають графіки товарних поїздів, організують невиробничі простой рухомого складу, створюють аварії, катастрофи, розкладають трудову та виробничу дисципліну на транспорті». Керівний орган правлячої партії зобов'язував транспортні організації протягом лютого 1933 року «очистити транспорт від куркульських контрреволюційних і дезорганізаторських елементів», а ДПУ пропонувалось у місячний термін вислати «виявлений елемент» на Північ. З Південної та Катерининських залізниць політбюро намітило вислати до 1000 залізничників, а з Південно-Західної – 1500³³. Невдовзі транспортні органи ДПУ разом із співробітниками політвідділу виявили на Південно-Західній залізниці 165 церковників та сектантів і 131 куркуля³⁴.

Наприкінці літа 1933 року Михайло Михайлович опиняється у кріслі заступника начальника Економічного управління ДПУ УСРР,³⁵ одна вже в другій декаді січня 1934 р. політбюро ЦК КП(б)У затверджує на посаді начальника Чернігівського обласного відділу ДПУ³⁶. Відрядження до північно-східного регіону УСРР М. Тимофєєва було викликано перш за все тим що на Чернігівщині боротьба з колишніми опозиціонерами радянської влади «шкутитьгала на обидві ноги». 1-й відділок Секретно-політичного відділу обласного ДПУ, який безпосередньо відповідав за даний сектор оперативної роботи, вважався найвідсталішим у всьому управлінні. Рятувати ситуацію у квітні 1935 р. М. Тимофєєв доручив чекісту Я. Л. Трушкіну, який пізніше звітував: «у відділку обліки по троцькістам і правим були відсутніми та відділок знаходився в хаотичному стані. Підсиленою працею я виявив осіб, які колись примикали до троцькістської опозиції, створив обліки та агентуру по ним і викрив не одного учасника троцькістського підпілля. Викрив я Любимова та Дашевського, які засуджені. Після отримання директиви із НКВС УРСР про роботу по правим попрацював також, створив обліки та репресував ряд осіб з цієї категорії. Я ставився у приклад як гарний працівник, який швидко підняв цей відділок. Така ж оцінка давалася мені і на партійних зборах». Віддаючи належне Я. Л. Трушкіну, М. М. Тимофєєв високо цінував оперативну роботу начальника сільського

³³ Бондарчук Ю. Каральні операції на українських залізницях в першій половині 30-х рр. // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД – КГБ. – 1997. - № 1/2 – С. 120 – 121.

³⁴ Там само. – С. 122.

³⁵ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 284. – Арк. 195.

³⁶ Там само. – Спр. 338. – Арк. 57.

відділку секретно-політичного відділу Л. М. Тейтеля, якому «за вміле керівництво відділком та досягнуті позитивні результати в агентурно-оперативній роботі відділку» оголосив подяку та видав місячний оклад³⁷.

Сумлінна робота Михайла Михайловича у Чернігові дістала позитивну оцінку В. А. Балицького. Тимофєєв поступово налагоджує тісні стосунки з головою ДПУ УСРР та входить до його найближчого оточення. Співробітники центрального апарату ДПУ УСРР відзначали, що «Тимофєєв дуже близько стояв до Балицького. Вони їздили один до одного у гості. При поїздках до Києва Тимофєєв зупинявся на квартирі у Балицького. Дружина Тимофєєва часто гостювала у Балицьких і дружба між ними була дуже велика»³⁸. Ймовірно, що за ініціативою Тимофєєва у лютому 1936 р. село Ладан Чернігівської області було перейменовано на село Балицького, а Ладанська сільрада стала сільрадою Балицького³⁹.

У 1936 р. за директивою В. Балицького старший майор державної безпеки М. М. Тимофєєв разом із своїм заступником капітаном державної безпеки С. І. Самовським, начальником секретно-політичного відділу старшим лейтенантом держбезпеки А. М. Шепетіним та старшим лейтенантом держбезпеки Я. Л. Трушкіним розпочали активно викривати «троцькістське підпілля» в області. На зборах партійного активу Чернігівської області, які відбулися 17-20 серпня 1936 р. Тимофєєв повідомив присутніх, що в області заарештовані троцькісти: член обкому КП(б)У, начальник обласної контори Чернігівторгу А. О. Брауде; член ревізійної комісії обкому, голова райвиконкому І. Ю. Йофе; начальник облуправління тваринництва І. Л. Шум, начальник управління обласної місцевої промисловості О. Любимов та директор обласного державного архіву П. Кобець. Інколи всередині партійно-чекістського тандему траплялися суперечки щодо визначення «справжніх» прихильників троцькізму. За спогадами особистого шофера першого секретаря Чернігівського обкому КП(б)У П. П. Маркитана В. П. Кравченка, його шеф на дозволяв Тимофєєву заарештувати колишнього завідувача промислово-транспортним відділом обкому З. М. Дашевського і навіть заявив начальнику УНКВС,

³⁷ ГДА СБУ (м. Чернігів). – Спр. 1790. – Арк. 18.

³⁸ Центральний Архів МВС Російської Федерації (ЦА МВС РФ). – Особова справа № 5218 на Тимофєєва М.М. – Арк. 177.

³⁹ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 6. – Спр. 440. – Арк. 72.

що зателефонує В. А. Балицькому та попросить відкликати чекіста з міста. Невдовзі у суперечку втрутився перший секретар ЦК КП(б)У С. В. Косіор і З. М. Дашевського заарештували.

Втім місто на Десні Тимофєєву все ж таки довелося полишити. 16 грудня 1936 р. Тимофєєва було призначено начальником УНКВС по Вінницькій області⁴⁰. За офіційною статистикою УНКВС по Чернігівській області у 1935 р. репресувало 1058 осіб (відомостей про розстріли не має), у 1936 р. репресували 1171 чоловік, 10 з яких розстріляли⁴¹.

Новим начальником УНКВС Чернігівської області став колишній начальник економічного відділу УДБ НКВС УРСР старший майор держбезпеки Ю. Ф. Кривець, який за власним зізнанням відразу «розкусив обком який кишів були троцькістами»⁴².

Свою роботу у Вінниці М. М. Тимофєєв розпочав з вирішення кадрових питань та поміняв всіх начальників провідних відділів УДБ окрім старшого лейтенанта держбезпеки А. М. Симховича, робота якого на чолі 4-го (секретно-політичного) відділу відповідала вимогам часу. Заступником начальника УНКВС був призначений колишній заступник начальника УНКВС Дніпропетровської області капітан державної безпеки В. І. Окруй. Він уславився не тільки великими оперативними успіхами (ліквідація анархістських і кримінальних угруповань у Москві в 1921 р.; розгром отаманів Я. Гальчевського, Хмари та Артема у 1922 р. на Поділлі; ліквідація «з'їзду степових отаманів» та отамана Заболотного на Одещині у 1924 р.; викриття «білогвардійської контрреволюційної організації Півдня Росії» у Мелітопольській окрузі у 1928 р.; участь у слідстві по справі «Весна» у 1930-1931 рр.; розгромі басмачів у Східному Казахстані у 1932 р.), а й биттям своїх підлеглих та незаконними грошовими операціями у Зінов'євську (нині – Кропивницький)⁴³.

Нова команда хутко взялася за роботу і вже 22 лютого Тимофєєв порушив клопотання про дострокове надання спеціального звання Б. С. Глузбергу, відзначаючи, що «під його керівництвом особливі відділки провели значну роботу по виявленню троцькістів у військових частинах. Особисто провів і ліквідував агентурні справи:

⁴⁰ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 6. – Спр. 438. – Арк. 4.

⁴¹ ГДА СБУ, ф. 42, оп.1, спр. 42, арк.11.

⁴² Золотарьов В.А. Секретно-політичний відділ ДПУ УСРР: справи та люди. – Харків: Фоліо, 2007. – С.128.

⁴³ ГДА СБУ (м. Вінниця). – Спр. 7544. – Арк. 27, 32.

«Охвістя» – групова троцькістська справа по якій заарештовано 3 чоловіки та «Будівник» – господарська справа, по якій заарештовано 20 осіб»⁴⁴.

Все складалося для начальника вінницького УНКВС нібито добре, якби не почала згасати зірка його патрона – В. А. Балицького, якого усунули з посади наркома внутрішніх справ УРСР 17 травня 1937 року, а невдовзі заарештували.

Новопризначений нарком внутрішніх справ УРСР І. М. Леплевський відразу розпочав чистку серед чекістів з найближчого оточення В. А. Балицького. Деякий час М. М. Тимофєєву вдавалося уникати репресій, незважаючи на його «близькість до Балицького» та наявність інформації про причетність до фінансових розтрат. Про темні сторони діяльності М. Тимофєєва докладно розповів колишній особливо уповноважений НКВС УРСР Н. Л. Рубінштейн: «по лінії фінансового відділу були викриті особисті зловживання Тимофєєва тисяч на 20-25 карбованців шляхом продажу казенного палива. Справа обійшлася доганою... Кожну п'ятиденку влаштовувалися грандіозні гульби в будинку відпочинку «Дідовщина» та на розважальному судні «Дніпро». У цих пиятиках брало участь наше активне ядро Балицький, Кацнельсон, я, Чирський, Краукліс, Семенов, Цикліс, Бачинський, Письменний та інші. Іноді у п'яному вигляді з'являлися в місті. У 1936 р. влітку вся ця компанія напідпитку поїхала машинами у Чернігів, де продовжувалася пиятика у Тимофєєва. Під час випивок і гульб були жінки – дружини співробітників і запрошених. Сам Балицький відкрито жив з дружинами Євген'єва, Шарова, Тимофєєва, Чирського та інших. Поїздки на «Дніпрі» перетворювалися у справжні оргії»⁴⁵.

Компромат на М. М. Тимофєєва вилив і заарештований начальник УНКВС Одеської області О. Б. Розанов, яки не тільки повідав слідству про його участь у антирадянській «змові», але й про те, «що будинок відпочинку “Дідівщина”, на який витрачалися шалені гроші, по суті був кублом розпусти, публічним будинком»⁴⁶.

Поки І. М. Леплевський збирав на М. М. Тимофєєва «чорне досьє», той продовжував керувати роботою УНКВС, націленої на розгортання масових політичних репресій в регіоні. 21 червня 1937 року він звітував про арешт 653-х мешканців Вінницької

⁴⁴ ГДА СБУ (м. Одеса). – Спр. 1498. – Арк. 23.

⁴⁵ ЦДАГО України. – Ф.263. – Оп. 1. – Спр.44539ФП. – Арк. 59-60, 63.

⁴⁶ ГДА СБУ (м. Одеса). – Спр. 25468. – Арк. 49 – 50.

області⁴⁷. 23 липня 1937 року політбюро ЦК ВКП(б) затвердило склад «трійки» НКВС по Вінницькій області, до якої увійшли перший секретар обкому В. І. Чернявський, М. М. Тимофєєв і обласний прокурор І. Ярошевський⁴⁸. Однак долучитися до роботи органу поза-судового винесення вироків М. М. Тимофєєву не судилося. 1 серпня 1937 р. М. Тимофєєв здав справи новому начальнику УНКВС капітану державної безпеки Г. А. Гришину-Клювганту⁴⁹ та відбув на Луб'янку.

Майже місяць провів Тимофєєв у Москві, очікуючи кожного дня свого арешту. Доля Михайла Михайловича була вирішена під час розмови наркома внутрішніх справ СРСР М. І. Єжова з начальником Головного Управління Таборів НКВС СРСР комісаром державної безпеки 3-го рангу Б. Д. Берманом: «Тимофєєв хлопець працьовитий, хоча, кажуть, на Україні він «заплямований» у якихось справах Балицького. Але у таборах його можна використовувати»⁵⁰.

Наприкінці серпня 1937 р. М. М. Тимофєєв був призначений начальником Біломорсько-Балтійського комбінату (ББК) і Біломоро-Балтійського виправно-трудового табору (ББТ) НКВС СРСР⁵¹. Згідно до постанови Ради Народних Комісарів СРСР від 17 серпня 1933 р. на ББК покладалися такі завдання: колонізація краю, який прилягав до Біломоро-Балтійського каналу (зокрема, шляхом заселення його трудовими поселенцями); експлуатація каналу; суднобудування з метою створення флоту для каналу; розвідка та експлуатація мінерально-рудних каналів; будування гідроелектростанцій⁵². Роботи ББК забезпечували в'язні ББТ (на 1 липня 1938 р. – 77278 осіб, з яких 3946 жінок) і трудові поселенці (на 1 липня 1938 р. з 28083 осіб, які утримувалися у 21 трудовому поселенні ББК, працювало 15525)⁵³. Крім того в'язні ББТ (а їх нараховувалося: на 1 січня 1937 р. – 58965 осіб, на 1 січня 1939 р. – 86567 осіб, на 1 січня 1941 р. – 71269 осіб)

⁴⁷ Васильєв В., Подкур Р. Радянські карателі. Співробітники НКВС – виконавці «Великого терору» на Поділлі. – К.: Видавець В.Захарченко, 2017. – С.72.

⁴⁸ Васильєв В., Шаповал Ю. Этапы «большого террора»: винницкая трагедия // Зеркало недели. – 2002. - № 31. – С. 20.

⁴⁹ Золотарьов В. Жертва «беріївської відлиги»: сторінки біографії капітана державної безпеки Григорія Аркадійовича Клювганта-Гришина // 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – 2014. - № 2. – С. 428.

⁵⁰ Там само.

⁵¹ ЦА МВС РФ – Особова справа № 5218. – Арк. 178.

⁵² Державний архів Управління внутрішніх справ Харківської області.. – Колекція документів. – Наказ НКВС СРСР № 1156 від 28.08.1937.

⁵³ Там само. – С. 152-153.

займалися будівництвом Сегежського лісопаперохімічного комбінату, Мончегорського нікелевого комбінату, Кондопозького спиртового заводу, Сороцького порту, судноремонтного заводу у Повенці, Медвеж'єгорського лісового заводу, Ондської гідроелектростанції та іншими роботами⁵⁴.

Виконувати плани уряду Тимофєєву допомагали чекісти, яких він добре знав по роботі в Україні. Так начальником 3-го відділу (оперативна чекістська робота серед в'язнів) працював його вінницький підлеглий Г. М. Нікельберг, який перебрався на Північ Російської Федерації з посади заступника начальника Дорожньо-транспортного відділу ГУДБ НКВС Південно-Західної залізниці; а його заступником – капітан державної безпеки Д. М. Медведєв, з яким Тимофєєв приятелював ще зі Сталіно.⁵⁵

Новий нарком внутрішніх справ СРСР Л. П. Берія у своєму наказі від 31 січня 1939 р. відзначав, що план з лісозаготівель таборами і відділами місць ув'язнення ГУТАБ НКВС СРСР виконаний на 111,5 % (12792 тис. м³), а з вивезення – на 100% (11918 тис. м³), висловив подяку М. М. Тимофєєву та нагородив його місячним окладом⁵⁶.

З поставленим перед ним завданням Михайло Михайлович впорався, за що 26 квітня 1940 р. отримав орден Червоного Прапора⁵⁷. Цій нагороді, безперечно, сприяв висновок особливої інспекції НКВС СРСР: «слідчі матеріали, які є стосовно Тимофєєва, через їхню суперечливість, відмову частини заарештованих від їхніх свідчень, а також через те, що у свідченнях інших арештованих про приналежність Тимофєєва до змовницької організації відзначається, що про це їм стало відомо зі слів Балицького або Леплевського, які свідчень проти Тимофєєва не дали, не можуть служити достатньою підставою для притягнення Тимофєєва до кримінальної відповідальності. Між тим, Тимофєєв не тільки по роботі на Біломоркомбінаті, але і останнім часом в апараті ГУТАБу НКВС СРСР, характеризується з позитивної сторони, як активний, енергійний та ініціативний робітник, який цілком справляється з дорученою йому справою»⁵⁸.

⁵⁴ Система исправительно-трудовых лагерей в СССР, 1923 – 1960: Справочник. – М., Звенья, 1998. – С.162.

⁵⁵ Гладков Т.К. Медведєв. – М., 1985. – С. 116.

⁵⁶ Улеватый В. Тюремный пояс Москвы // Новости разведки и контрразведки. – 2000. - № 15-16.

⁵⁷ Известия. – 1940. – 27 апреля.

⁵⁸ ЦА МВС РФ – Особова справа № 5218. – Арк. 180.

26 лютого 1941 р. М. М. Тимофєєв був призначений начальником щойно створеного Управління таборів лісової промисловості (УТЛП) НКВС СРСР і пропрацював на цій посаді до 11 червня 1956 року. Основною спеціалізацією таборів УТЛП НКВС (з 4 березня 1947 р. – Головного управління таборів лісової промисловості (ГУТЛП) Міністерства внутрішніх справ (МВС) СРСР) були лісозаготівлі та деревообробка. В різний час до УТЛП – ГУТЛП входило від 9 до 15 таборів, у яких утримувалося від 122960 до 338850 в'язнів⁵⁹. За керівництво УТЛП – ГУТЛП М. М. Тимофєєв отримав звання генерал-майора, два ордени Леніна, два ордени Червоного Прапора, два ордени Трудового Червоного Прапора, орден Червоної Зірки та 9 медалей.

У липні 1956 р. Михайло Тимофєєв вийшов на пенсію. **Життєвий шлях** М. Тимофєєва завершився у грудні 1977 р. у Москві.

⁵⁹ Система исправительно-трудовых лагерей в СССР... - С.111 -112.